

جسور

جسور للدراسات
JUSOOR for STUDIES

Suriye Rejimi neden düşmedi?

Analitik Rapor

Abdulwahab ASİ

ARAŞTIRMALAR BİRİMİ

Mayıs 2020

www.jusoor.co

Jusoor Araştırma Merkezi Ortadoğu bölgesinde, özellikle Suriye ile bağlantılı meselelerde, siyasi toplumsal ekonomi ve kanuni alanlarında çalışmalar bilgiler ve araştırmalar yayınlayan, deuletin çeşitli uzmanlık alanlarından karar sahiplerine, Yetkililere, kalkınma alanında çalışanlara bölge meseleleri ile ilgili dengeli kararlar almalarında onlara gerçekçi ve net verilere dayanan raporlar sunan bağımsız uzman kurumdur.

İçindekiler

Giriş.....	3
1: Rejim Neden Düşmedi?.....	4
1) Öznel sebepler	4
2) Uluslararası toplumla ilgili sebepler.....	7
3) Muhalefetle ilgili sebepler.....	9
2. Aktörlerin Suriye rejiminin düşmesine karşı tavırları	
.....	10
1) ABD	10
2) Avrupa Birliği.....	11
3) Rusya.....	12
4) İran.....	12
5) Türkiye	13
6) İsrail	13
Üçüncü Bölüm: Rejimin gelecekteki kaderi	14
Özet.....	17
Dipnotlar.....	18

Giriş

2011 baharında Suriye'de başlayan halk protestoları, o dönemde Arap Baharı ülkelerinde hüküm süren slogan olan "rejimi düşürme" sloganını benimsedi. Her ne kadar bazı protestocular başlangıçta taleplerini reform ve değişimle sınırlamayı seçse de "rejimin düşürülmesi" diğer şeyleri çabucak arka plana itti.

Suriye'deki yerel güçler ile bölgesel ve uluslararası güçlerin rejimi düşürme sloganına verdikleri tepkiler gerek tutarlı bir vizyon ve sabit bir görüşün yokluğu gerekse bu istek bölgenin güvenlik ve istikrarıyla ilişkili hale gelmesinden sonra istek ve güç açısından farklıydı.

Suriye'deki çatışma on yılını doldurduğunda rejim kırılğan bir yönetim olmasına ve ülkenin üçte ikisinden daha azını elinde tutmasına rağmen hala gücü elinde tutuyordu. Ancak uluslararası aktörlerin hiçbirinin onu düşürme arzusuna sahip olmadığı açıktı. Bununla birlikte bu, onların rejimin mevcut haliyle kalmasını veya 2011'den önceki haline dönmesini istedikleri anlamına gelmiyor.

2011'de başlayan ve daha sonra silahlı bir çatışmaya dönüşen barışçıl hareket, Hafız Esed'in 1971'de iktidara gelmesinden bu yana rejimin devamı hususundaki en büyük zorluktu. Rejimin bu uzun dönemde karşılaştığı zorlukların başında 1978 ile 1982 yılları arasında Müslüman Kardeşler ve savaştı Talî'a hareketi ile çatışması, 1979 ve 2010 yılları arasında bir dizi ekonomik yaptırım, 2000 yılında Beşşar Esed'in iktidara gelmesi ve 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri suikastını araştırmak için kurulan Uluslararası Lübnan Mahkemesi vb. geliyor.

Suriye rejimi, iktidarda olduğu 40 yıl boyunca gücünü ve iktidarda kalma kabiliyetini askeri ve güvenlik kurumlarını tamamen kontrol etmek, totaliter bir devlet inşa etmek, muhalifleri bastırmak, İran ve Rusya ile stratejik ittifakı derinleştirmek, ABD ve İsrail'in bölgedeki güvenlik ve istikrar politikalarını anlamak gibi yerel ve uluslararası faktörlerden aldı.

Bununla birlikte Suriye'deki iktidarının altmışıncı yılına yaklaşmasıyla birlikte rejimin istikrarını ve devamı sağlayacak bağımsız ve nispeten etkili politikaları takip etme kabiliyeti açısından önceki faktörler ciddi şekilde bozulmuş görünmektedir. Bu dengesizlik, iktidarının kırkıncı yılında rejimin Beşşar Esed'in başkanlığında yerel, bölgesel ve uluslararası aktörler ile ilişkinin geleceğine yönelik benimsediği ve tutarlı bir yapı ve vizyon yansıtmayan bocalamış politikalarının bir uzantısı olabilir.

Bu rapor Suriye rejiminin düşmemesinin öznel ve nesnel nedenlerini, rejimin düşmemesinin rejimin başarısı mı yoksa muhalefetin başarısızlığı mı olduğunu, rejimin düşmemesinin rejimin devam edeceği anlamına gelip gelmeyeceğini veya 2011'den önce var olan rejimden farklı bir rejimle karşı karşıya olup olmadığını anlamaya çalışmaktadır.

1: Rejim Neden Düşmedi?

Suriyeli ve Suriyeli olmayan rejim destekçileri, rejimin düşmemesini gücünün bir yansıması olarak göstermeye çalışmaktadır. Hatta bunu rejimin "Direniş Eksenine" bağlı olmasına bağlıyorlar. Bu gibi sebeplerden dolayı rejimin düşmemesini kutlanmayı hak eden bir zafer olarak göstermeye çalışmaktadırlar. Buna karşılık muhalifler, rejim veya muhalefetteki dahili sebepleri görmezden gelerek sadece dış güçleri büyük göstermeye çalışmaktadır.

Rejimin başarısızlığına neden olan sebepleri objektif olarak şöyle okumak mümkündür:

1) Öznel sebepler

2011'den sonra birçok ülke kısa bir süre içinde Suriye rejiminin düşmesini bekledi veya umdu.¹ Rejim de bu "beklentileri" kontrolünün devam etmesini sağlamak için bir fırsat olarak kullanıyordu.²

Suriye rejimi çöküşünü engelleyen dört iç faktöre dayanıyordu: meşruiyet, güç, servet ve himaye.

A. Yerel meşruiyet

Meşruiyeti ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi yerel meşruiyet olup rejimin toplumu kontrol etme ve ona hizmet sunma yeteneğine dayanır. İkincisi ise uluslararası toplumun rejimi devletin bir temsilcisi olarak tanımına ve yayınladığı belgeleri kabul etmesine dayanan uluslararası meşruiyettir.

Darbe ile iktidara gelip babadan oğula bir rejime dönüşen Suriye rejimi, kanuni meşruiyetten yoksun olduğu için yerel meşruiyetini sağlamlaştırmak adına tarihsel olarak aşırı şiddet kullandı, güvenlik ve kararda tekelcilik yaptı.

Rejim, devlet kurumlarının işleyişini sürdürerek, kamu hizmetleri sağlayarak, kontrolünün dışındaki bölgelerde çalışan memurlara bile maaşlarını ödemeye devam ederek,³ 2012 ile 2018 arasında gerçekleşen uzlaşılarda devlet dairelerinin çalışmasını temel bir şart olarak öne sürerek yerel meşruiyetini sağlamlaştırmaya çalıştı. Bu adımlar, geçici ateşkes

döneminde yerel halk nezdinde devlet kurumlarının istikrar ve güvenlik sürecinin temelini oluşturduğu hissi uyandırmak amacını taşıyordu.⁴

Suriye rejimi, vatandaşlara sunulan kamu hizmetlerini tekelleştirmeye çalıştı ama göç durumlarında bile istikrarsızlık halini aşmasına yardımcı olacak uygun alternatifler sağlayamadı. Buna en basit örnek olarak pasaport çıkarmak için nüfus kaydının oluşturulması, doğum kaydı ve diğer gerekli resmi belgeleri vermek mümkündür.

Rejim, belgelerinin uluslararası düzeyde tanınmasından yalnızca muhaliflerine şantaj yapmak, daha fazla kanuni ve siyasi güç elde etmek ile ekonomik getirileri hususunda faydalandı.⁵

B. Güç

Esed rejimi, kuruluşundan bu yana askeri ve güvenlik kurumlarına dayandı. Hafız Esed seksenlerden sonra dahili ve bölgesel yönetim ve istikrarı korumak için mezhep bileşenine dayanan bir doktrin oluşturma ve inşa etme için büyük bir çaba gösterdi. Beşşar Esed de bu yolda devam etti. Hatta 2011'den sonra bu rejimi büyük ölçüde güçlendirdi ve sağladı.

Suriye rejiminin ellinci yılında barışçıl ve silahlı çatışmaya karşı başvurduğu askeri ve güvenlik gücü büyük bir tükenmeye maruz kaldı. Öyle ki bazı birimler tamamen hizmet dışı kaldı. Çatışma ayrıca rejimin müttefiklerinin doğrudan müdahalesine ihtiyaç duyacak şekilde saha yeterliliğinin olmadığını ortaya çıkardı. Ancak güvenlik ve askeri birimlerin altyapısının sağlamlığı, rejimin düşmesini engellemeye yardımcı oldu.

Suriye rejimi, güvenlik birimleri ve ordunun kontrolünü elinde tutacak şekilde onların dengesini korumak için büyük çaba sarf etti ve bu iki kurumun dağıtılmasını öngören herhangi bir çözüm veya barış anlaşmasını tekrar tekrar reddetti. Buna karşılık uzlaşma anlaşmalarında silahlı grupların dağıtılıp unsurlarının zorunlu askerlik yasası kapsamında askeri kurum bünyesine dahil edilmesini şart koşuyordu. Aynı şekilde Rusya tarafından oluşturulan askeri birliklerin komuta kademesini mezhep sadakatine göre düzenlemede nispeten başarılı oldu.

C. Servet

2012'den sonra ülkenin doğusundaki petrol sahalarının çoğunun kontrolünü kaybettikten sonra Suriye rejiminin serveti, savaş ekonomisinin çeşitli yönlerine dayandı.⁶ Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **Devlet kaynaklarını kontrol altında tutma:** Bunun için birçok kanun çıkarıldı. Örneğin zorunlu veya yedek askerlik hizmetine katılan çalışanın hizmetinin sona ermesini ilga eden 2016 yılı 14 sayılı kanun bunlardan birisidir. Buna göre askere giden kişinin maaşı çalıştığı kurum üzerinden devam etmekteydi.
- **Torpil (adam kayırma) ağına dayanma:** Bu, savaşın finanse edilmesi ve Suriye Lirasının desteklenmesinde önemli bir rol oynadı. Rami Mahluf'a bağlı Bostan Cemiyeti ve diğer şirketler, yıllarca Sivil Savunma Milisleri ve ailelerini destekledi. Mahluf 3 Mayıs 2020 tarihinde Facebook sayfası üzerinde yayınladığı bir video kaydında bunu teyit etti. Bunun yanında Samir Fevz'e bağlı Fevz Holding Grubu da Askeri Güvenlik Kalkanı Güçleri ve diğer grupların finanse edilmesine yardım etti. Fevz'e bağlı Müheymin Nakliyat Şirketi de rejim askerlerine lojistik destek ve taşıma operasyonlarıyla büyük bir oranda yardımcı oldu.
Daha sonra 2019 yılının ortalarında Suriye rejimi, Suriye Lirasının döviz kurundaki geçici istikrarını korumak için gönüllü ve yasal destek şekillerinin dışında torpil ağından daha fazla para almaya çalıştı. Bunun için onları 2007 yılı 60 sayılı kanun gereğince tahvil veya en azından hazine bonoları almaya zorladı.
- **Dışardan borç alma:** Suriye rejimi hazine kaynaklarının zayıflaması ve dolayısıyla döviz rezervlerinin çökmesi sonucu dış borca başvurdu. Bunun için İran ile birden fazla kredi anlaşması imzaladı. Bunların başında 2013 yılında İran'dan alınan kredi geliyor. Bu borçla birlikte 2017 yılında dış kamu borcu 7.6 milyar dolara ulaştı. Aynı şekilde Rusya ve Çin'den alınan borçlar var.
- **Silahlı yağma ve gasp eylemleri:** Düzenli ve düzensiz askeri ve güvenlik güçlerini finanse etmek için buna başvuruldu. Bu eylemlerin arasında kaçırma, esir mübadelesi, kontrol noktalarından geçiş için para alınması, tutukluların ailelerine şantaj yapma ve askeri olarak işgal edilen köy ve şehirlerde mobilya ve ev eşyalarını çalma yer alıyor.
- **Ücretler ve vergiler:** Pasaport vb. belgelerden alınan vergiler ve ücretler dışarıda ve içerideki Suriyelilerden kolay bulunmayan döviz elde etme kaynağıydı.
- **Devlet kaynaklarını uzun süreli kiralamak:** Bu işlem özellikle Rusya ile yapıldı. Moskova siyasi çözüm ve yeniden imar faaliyetlerinin

başlamasından sonraya uzanacak şekilde uzun vadeli menfaatlerini korumak istiyor.

D. Yerel Himaye

1970'lerde iktidara geldiğinden bu yana Suriye rejimi tarafından kurulan veya kontrol edilen ve mezhep, aile ve siyasi bağlarla dayanan bir grup ağıdır. Bu ağların başlıcaları şunlardır:

- **Mezhepsel koruma ağı:** Rejim, Alevileri mümkün olduğu kadar etrafına toplamak ve rejimin hayatta kalmasını onların tek garantisi haline getirmek için Aleviler arasında korku ve şüphe oluşturmaya çalıştı. Rejim, devlet kurumları, özellikle de ordu ve güvenlik birimleri içindeki Alevi nüfuz ağından yararlandı. Bu nüfuz Hafız Esed tarafından onlarca yıl boyunca kurulmuştu. Beşşar Esed de bunu korudu.
- **Aile koruma ağı:** Baba Esed Esed ailesi, akrabaları ve daha sonra aşiretin rolünü en üst düzeye çıkararak iktidarın kontrolünü güçlendirdi. Bu ağ son yıllarda ailenin yeni nesli ile subay ve yetkililerin çocuklarını içerecek şekilde genişledi.
- **Siyasi koruma ağı:** Bu ağ temel olarak Baas Partisi'ne dayanmaktadır. Hafız Esed başkanlığındaki Suriye rejiminin başa gelmesinden sonra Baas Partisi iktidarın temel kaynağıydı. Hafız Esed bu temele göre devletin fert ve toplum üzerindeki kontrolünü güçlendiriyordu. Ancak 2011'den sonra parti köklü değişiklikler geçirdi. Bunların başında partiden ayrılmalar, sivil yönetim yerine askeri ve güvenlik yönetiminin gelmesi, kırsal alanlarda üyeliklerin düşmesi, bölge yönetimi ve sekreterliğinin merkezileştirilmesi gelmekteydi.⁷

2) Uluslararası toplumla ilgili sebepler

Suriye rejimi 2011 yılında ülkedeki çatışmanın başlamasından sonra iktidarını sürdürmesine, onu reddeden siyasi ve silahlı muhalefet ve toplumsal güçlere karşı durmaya devam etmesine yardımcı olan nesnel sebeplere sahipti. Beşşar Esed'in konuşmaları da çoğunlukla kendisini çevreleyen koşullara kıyasla hayatta kalma yeteneğine duyulan güvenin abartılı bir yönünü yansıtıyordu. Bununla birlikte Suriye muhalefet güçlerinin performansı ve uluslararası güçlerin tavırları her zaman bu güveni artırıyor, isteğine ve iktidarda kalma arayışına daha fazla tutunmaya itiyordu.

A. Uluslararası güçlerin performansı

Uluslararası güçlerin performansı Suriye rejiminin düşmemesi, daha sonra nüfuz haritasında varlığını güçlendirmesi ve yerel aktörler karşısında kontrolü arttırmasının yanı sıra siyasi süreçteki pozisyonun güçlenmesinde önemli bir rol oynadı.

- **Ciddiyetsizlik:** Uluslararası güçlerin çoğu Suriye rejiminin düşürülmesi noktasındaki çabalarını ortak veya bireysel olarak farklı önceliklere göre kanalize ediyordu. Bunların arasında istikrarın korunması, terörle mücadele ve bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliği etkileyen diğer konular yer alıyordu. Bu durum 1. Cenevre Beyannamesi (2012), Viyana kararları, 2118 (2013) ve 2254 (2015) sayılı BM kararları gibi uluslararası çözüm girişimleri ile Soçi (2018 ve 2019) ve Moskova (2020) gibi bütün ikili mutabakatlarda açıkça ortaya çıktı.
- **Hesap sorulmama:** Suriye ile ilgili bütün BM Güvenlik Konseyi kararları, Çin'den aldığı destekle Rusya'nın 2011-2019 yılları arasında 14 defa veto hakkını kullanmasından dolayı suçların tanımlanmasıyla yetindi ve ihlallerden kimlerin sorumlu olduğunu belirtmedi. Bunun yanında 2018'in ortalarında Kimyasal Silahlar Kontrol Kurumu'nun oluşturulması hariç BM dışında Suriye rejimini hesaba çekecek olan aktif bir mekanizma yoktu.
Bireysel girişimler ise dikkatli bir şekilde Suriye rejiminin istikrarına hanel getirmemeye çalışarak bölgedeki barış ve güvenlik öncelikleriyle ilgileniyordu. Bu temelde kimyasal silahların kullanılmasından sonra Fransa, İngiltere ve ABD tarafından Ağustos 2018'de Suriye rejiminin bazı mevkilerine sürpriz saldırı gerçekleşti.
- **İradenin olmaması:** Bölgede ve dünyada aktif güçlerin rejimi düşürmek için ciddi bir istekleri olmadığı görülüyor. Hatta bu güçler rejimin düşmesini önlemek için uygun anlarda müdahale etmeye çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail, birçok defa rejimi düşürmekten çok davranışlarını değiştirmekle ilgilendiklerini ifade etti. Aynı şekilde bu ülkeler, rejimin uluslararası kuruluşlardaki varlığını kısıtlayacak veya başka bir temsilci tarafın çıkardığı belgeleri tanımak gibi hukuki meşruiyetini hedef alacak herhangi bir çaba içine girmedi.
- **Farklı uluslararası vizyonlar:** Genel olarak rejimi düşürme isteğinin olmamasıyla birlikte uluslararası toplum da rejimin istenen şekli ya da desteklemek istediği muhalefet türü üzerinde ittifak etmiş değildi. Bu farklılıklar 2012 yılında kurulan Suriye Dostları grubuna, muhalefet

gruplarına askeri destek sağlamak için 2013 ve 2014 yıllarında kurulan Ankara ve Amman'daki komuta ve koordinasyon operasyon odalarına da yansdı. Uluslararası aktörler sonunda en azından ortak çalışmak yerine Suriye'deki kendi projelerine yoğunlaştı. Bu ise rejim ve destekçilerine yaşama ve devam etme fırsatı verdi.

3) Muhalefetle ilgili sebepler

Genel olarak Suriye siyasi ve askeri muhalefet güçlerin performansı Suriye rejiminin zayıflamasına ve düşmesine sebep olmak yerine dayanma yeteneğini artırmaya katkıda bulundu. Bunun sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- **Askeri eylemlerin hızlı dönüşümü:** Bu, bir taraftan rejimin çatışmayı iyi bildiği askeri ve güvenlik arenasına aktarmasına izin verirken diğer taraftan da grupları çalıştırmak için gereken yüksek bedel ve aktif savaflara girme maliyetlerinden dolayı muhalefet gruplarını, uluslararası destekçilerin insafına terk etti. Sonunda kendi kaynaklarını elde edemeyen bütün gruplar, yurtdışından kontrol edilebilecek araçlara dönüştü.
- **Birbirine zıt ve rakip projelerin ortaya çıkması:** Siyasi ve askeri şekilleriyle muhalefet çeşitli projeler hususunda bölündü. Bazıları radikal dini şekiller aldı. DAESH örgütünün ortaya çıkışı DAESH'in, grupları destekleyen halk ve hatta onlara bağlı unsurlar üzerindeki etkisini kırmak için gruplardaki dini söylem seviyesinin artmasına sebep oldu.
- **Siyasi, askeri veya sivil düzeyde statü ve kaynaklar için rekabet:** Bu faktör ortak bir cephe hattının oluşumunun engellenmesine katkıda bulunmakla kalmayarak aynı zamanda Suriye rejiminin devrilmesine dayalı birincil hedef yerine yerel ideolojik kimlikler ve dar politik projelere dayanmayı güçlendirmiştir. Neredeyse tüm gruplar, birkaç yıl süren çatışmalardan sonra artık kendi bölgelerinin dışındaki savaflara ya da doğrudan çıkarlarını korumayan savaflara girmek istememektedir.
- **Bağımsız politikaların yokluğu:** Bu faktör yukarıda belirtilen nedenlerin birleşmesinden kaynaklanan bir faktör olmakla birlikte Suriye rejiminin devrilmesi fikrinden bölgesel ve uluslararası güvenlik politikalarına cevap vermeye dönüşmesine sebep oldu. Öyle ki muhalefetin hedefi temas çizgilerini korumak, ateşkes yapmak ve güvenli bölge kurmak halinde geldi.

- Suriye'nin geleceği için devletin ve hükümetin şekli hakkında net bir vizyonun olmaması: Hatta hareketin başladığı ilk yıllarda “rejimin düşmesi” kavramının detaylı bir tanımı yoktu. Öyle ki bu slogan, “rejimin bütün sembolleri ve temelleri düşürülsün”nden aşağı kalan bütün teklifleri reddeden bir halk teklifi haline geldi. Halbuki muhalefetteki çoğu aktör zamanla bu tavanın gerçekçi olmadığı veya artık gerçekçi olmadığını fark edecekti.
- Silahlı muhalif grupların örgütlenmesi ve yönetiminde kötü performans: Bu da aşırılık yanlısı örgütlerin ortaya çıkmasına ve etkisinin artmasına yol açmıştır. Bu faktör Cenevre sürecinden Astana sürecine kadar Suriye rejimi ve müttefiklerinin terörizmle mücadele bahanesiyle uluslararası ateşkes ve çözüm girişimlerini ihlal etmek için bu örgütlerin varlığını kullanma yeteneğini güçlendiren bir faktördür. Siyasi ve askeri muhalefet, çok zayıf bir performans ortaya koydu. Örneğin askeri gruplar ile sivil ve siyasi kurumların başına ehliyetli kişiler geçti. Rejimin kontrolü dışındaki bölgelerde kurulan yerel yönetim biçimleri, rejimin projesine hizmet eden ve halkın “rejimin düşürülmesi” sloganı etrafında toplanmasına engel olan feresetten uzak örnekler sergiledi.
- Siyasi temsil ve çözümlerde milli inisiyatiflerin olmaması: Öyle ki muhalefet kurumlarının çoğu Suriye dışı girişimler tarafından oluşturuldu. Bu da onları uluslararası ve bölgesel kutuplaşmaya karşı savunmasız hale getirdi. Suriye rejimi ve müttefikleri de muhalefetin bütünlüğü ve temsilci sıfatı hususunda sürekli olarak şüphe uyandırmak yoluyla her zaman bu açıktan faydalandı.

2. Aktörlerin Suriye rejiminin düşmesine karşı tavırları

1) ABD

ABD, Irak'ta ABD askerlerinin ölümüne yol açan politikaları da dahil olmak üzere 2011'den önce bölgeyi istikrarsızlaştırma politikalarına rağmen Suriye rejimini 2011'den önce askeri olarak düşürmeye çalışmadı.

2011'den sonra Washington, İsrail'in ulusal güvenliğini koruma, bölgesel güvenliği sağlama, İran'ın faaliyetlerini zayıflatma ve kontrol altına alma ve terörle mücadele etmeye dayanan bölgedeki politikalarını ve önceliklerini etkilemeyecek şekilde birçok aşamada⁸ rejimi düşürme fikrini tartıştı.

Ancak rejim, daha önce Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen demokratik bir yönetimin varlığından büyük ölçüde yararlandı. Çünkü Beyaz Saray, bizzat Amerikan yönetiminde bulunan taraflardan veya dost ülkelere rejimin düşürülmesi veya ona karşı askeri eylemi öngören bütün tavsiyeleri reddediyordu.

Başkan Obama'nın Esed'in gitmesinin gerekliliği hakkındaki açıklamaları, Amerika'nın onu düşürme planını açıklamaktan çok beklenen çöküşünden önce ABD'nin tarihin doğru tarafında olması adına bir pozisyon oluşturma girişimiydi. ABD'nin bu tavrı diğer batılı siyasetçileri aynı ifadeleri tekrar etmeye itti.⁹

Bu nedenle ABD'nin demokratikleşme ve halkların kaderlerini tayin edebilmeleri konusundaki bütün açıklamaları teorik yönelimlerdi ve uygulanabilir pratik bir projeye dönüşmedi.

Daha sonra Washington, rejimi düşürme planlarını tartışmayı bıraktı. Bunun yerine rejimin davranışını değiştirme¹⁰ veya rejimin hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan terörizmle mücadele etme arzusunu benimsedi. Bunun için bir dizi araç kullandı. Bunların başında 2019'un sonunda ABD'de yürürlüğe giren "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" ile zirveye çıkan ekonomik yaptırımları arttırmak geliyor.

Eldeki veriler, ABD'nin tavrının "rejimi düşürmek" değil, değiştirmek yönünde olduğunu gösteriyor.

2) Avrupa Birliği

Avrupa Birliği Suriye'deki çatışmanın başlangıcından bu yana rejimi protestocuların taleplerine cevap vermeye ve daha sonra iktidardan ayrılmaya çağırmak şeklinde açık bir tavır sergiledi. Bazı AB ülkelerinin Suriye rejimi ile olan iyi ilişkilerine rağmen bu tavrı anlamak mümkündür. Çünkü Suriye rejimi 2011'den önce AB ülkelerine Ortadoğu ülkelerinde aktif bir rol oynamalarını sağlayacak ekonomik ve yatırım esnekliği ya da uygun açılımı sağlamamıştı.¹¹

Avrupa Birliği, rejimi düşürme çağrısını benimsemedi ancak bazı AB ülkeleri, özellikle de Fransa Washington'un da teşvikiyle bazı aşamalarda bu çağrıya eşlik etti.

Genel olarak, Avrupa Birliği, Suriye'ye karşı politikasında ABD'nin yönelimleri ile uyumlu hareket etmektedir. Örneğin AB, rejimi düşürme yerine davranışlarını değiştirme stratejisini güçlendirecek şekilde rejime ekonomik yaptırımlar uygulama, yeniden imar sürecini siyasi çözüme

bağlama, uluslararası mahfillerde rejim ve müttefikleri üzerinde siyasi baskı kurma süreçlerine katılmaktadır.

3) Rusya

2011 yılından bu yana Rusya, Suriye rejimini düşürme çabalarına karşı durdu. Örneğin rejimin kınanmasını veya iktidarının istikrarını sarsacak herhangi bir tehdidin ortaya çıkmasını önlemek için askeri güç, şartlı ekonomik destek ve özellikle Güvenlik Konseyi'nde 14 defa veto hakkını kullandı.

Rusya'nın Eylül 2015 sonundaki askeri müdahalesi rejimin düşmesini engelleyen temel dış faktörlerden biri oldu. Rusya Dışişleri Bakanı'na göre bu müdahale olmasaydı Suriye rejimi 3 hafta içinde düşecekti.¹²

Rusya, Suriye'ye girdikten sonra merkezileşmeyi güçlendirme ve milis yapılarını sona erdirme vb. yollarla rejimin yapısını güçlendirmek için çalıştı. Bunun yanında Beşinci Tümen gibi yeni tümenler oluşturarak ve onların idaresini eline alarak ordunun yapısında değişiklikler yapmaya çalıştı. Fakat bu çabalar, İran'ın zıt etkisi olduğundan dolayı ordunun yapısında çok fazla değişiklik gerçekleştirilemedi.

Buna karşılık Rusya, rejimin yapısına tehdit oluşturmadığı sürece uluslararası ve bölgesel güçlerin Suriye rejiminin çıkarlarına karşı gerçekleştirdiği tüm darbelere göz yumdu. Bu tavır İsrail'in 2013'ten sonra gerçekleştirdiği saldırılar için de geçerlidir. Bununla birlikte Rusya Ağustos 2013'te ABD saldırılarının durması karşılığında Suriye rejiminin kimyasal silahlarını teslim etmesi teklifini Obama yönetimine sunması gibi bu saldırı ve operasyonların bazılarını durdurmak için diplomatik araçlarını kullandı.

Moskova, "rejimi düşürme" fikrinin, Batının gündemlerini ve ülkeleri kontrolü altına almayı dayatan bir fikir olduğunu düşünüyor. Onlara göre Rusya'nın "Halkların sembollerine ve siyasi rejimlerine kışkırtılması" yoluyla Suriye'de bu durumu kabul etmesi durumunda aynı şeyin Rusya'da gerçekleşmesi uzak bir ihtimal değildir. Bu ise bu konuda Batının herhangi bir hareketine Rusya'nın bir kuşkunu oluşturuyor.

4) İran

İran, 2011'den bu yana Suriye rejimini düşürme çabalarına karşı çıktı ve bunu önlemek için bölgedeki vekilleri aracılığıyla askeri güç kullandı ve şartlı ekonomik destek verdi. Bu tavır, nüfuzunu ve Suriye rejimine verdiği desteği sınırlamak için uygulanan büyük uluslararası baskıya rağmen değişmedi.

Öte yandan İran, rejimin 2011 öncesindeki haline dönmesini de istemiyor. Bunun için 2011'den sonra rejimi zayıflatmaya, devlet ve toplumu kontrol etmesini sağlayacak, liderlerinin ve diğer takipçilerinin, özellikle de Hizbullah'ın daha önce olduğu gibi rejimin kontrolü altında çalışması yerine onu kontrol etme rolünü oynamasına izin veren zayıf bir yapıya dönüştürmeye çalıştı.

İran, dini ve toplumsal nüfuzun güçlendirilmesine özel bir ilgi gösteriyor. Bu ilgi, İran'a bağlı güçlerin dini faaliyetlere ve toplumsal ittifaklara katılımına yansıyor. Tahran değişen inançların Suriye'de kendisine sağlam bir dayanak oluşturduğuna ve gelecekte Suriye'den çıkarılması önerilerini karmaşık hale getirdiğine inanıyor,

5) Türkiye

Türkiye, 2011 yılında Suriye rejiminde reform yapılması talepleriyle uyumlu hareket etti ancak bu duruş daha sonra "rejimin düşürülmesi" çağrısına dönüştü. Bu dönüşüm, Türk dış politikasının temeli olan bölge istikrarının sağlanmasında rejime ne kadar itimat edilebileceği konusunda Ankara'da oluşan kaygıya bağlanabilir.¹³

Türkiye daha sonra Rusya, İran, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile işbirliği içinde uluslararası barış girişimleri ve daha sonra doğrudan askeri güç kullanımı yoluyla Suriye ile olan güney sınırlarını korumaya başvurdu. Önceliklerdeki bu değişiklik Türkiye'ye Suriye rejimini düşürme talebini kısmen terk etmesine katkıda bulundu. Ancak bu, müttefiklerinin rejimle olan ilişkileri yeniden normalleştirme çabalarını kabul etmesine itmedi. Fakat Suriye rejimi Türkiye'nin kuzeybatı Suriye'de bulunan Türk askerlerini ve varlığını koruma gücünü sınamaya devam ettiğinde Türkiye Şubat 2020'de Bahar Kalkanı harekâtını ilan ederek kendisini onunla doğrudan bir çatışma içinde buldu.

Bununla birlikte rejimi düşürme fikri, karşılaştığı bütün zorluklar ve problemlere rağmen Ankara'da hala mevcut. Çünkü Türkiye'nin Suriye'deki hedefleri içinde Şam rejiminin Ankara ile uzlaşma içinde olmasını sağlamak ve Ankara'nın güvenlik ve ekonomik çıkarlarının korunmasına izin veren gelecekteki ittifakları gerçekleştirmek yer alıyor. Bu ise sadece rejimi düşürmek veya buna katkıda bulunmakla gerçekleşebilir.

6) İsrail

İsrail, 2011'den bu yana Suriye rejiminin devrilmesine yönelik resmi söylem ve askeri davranış arasında tutarlı bir tavır sergilemekten kaçındı. İsrail'in siyasi ve askeri davranışı, rejimi düşürebilme yeteneğine rağmen bunu asla yapmak istemediğini, on yıllardır bildiği ve deneyimlediği,

güvenli bir sınır oluşturduğu rejimi düşürmek yerine onunla iş yapmayı tercih ettiğini gösteriyor.

Buna karşılık İsrail, rejimin müttefiki olan İran'ı hedef alarak rejimin kapasitesini sınırlamak için doğrudan müdahale politikası benimsedi. Bu müdahale, 2013'ten beri neredeyse hiç durmayan saldırılara yansdı.

Üçüncü Bölüm: Rejimin gelecekteki kaderi

Suriye rejiminin yapısında çatışmanın başladığı 2011'den 2020'ye kadar birçok askeri, güvenlik, ekonomik, siyaset ve toplumsal sektörü etkileyen önemli değişiklikler meydana geldi.

Siyasi olarak: rejim dışarda siyasi varlığını kaybederek bölgesel ve uluslararası mahfillerde dışlandı. Uluslararası toplum tarafından kabul edilebilir siyasi bir çözümü kabul etmeden daha önceki normal durumuna geri dönmesi de mümkün görünmüyor.

Rejim, Suriye'ye dair kararlar üzerindeki etkisinin çoğunu da kaybetti. 2011'den önce kararlar tamamen ona ait iken müttefikleri ve destekçilerinin onaylarına bağlı hale gelerek muhalefet ve Kürt güçleri gibi Suriye bileşenleriyle birlikte kendisine bırakılan küçük alanlarda çalışır hale geldi.

Muhalefet uluslararası hukuki meşruiyet elde edememiş olsa da rejimin karşıtı olarak varlığının siyasi olarak tanınmasını sağladı. Rejim müttefikleri de Anayasa Komisyonunu kabul etmekle ve öncesinde Cenevre ve Astana çerçevesini onaylamakla bunu kabul ettiler.

Askeri olarak: Ordu kurumu daha önce hiç olmadığı kadar gevşek ve savunmasız hale geldi. Ordu savaştan önce mevcut olan tank, zırhlı araçlar, uçaklar ve hava savunma sistemlerinin çoğunu kaybetti. Bu gücü kısa sürede geri kazanması da mümkün görünmüyor.¹⁴

Aynı şekilde ordu, geçmiş yıllarda birçok yeterliliğini kaybetti. Ordu, düzenli güçler ve milis kuvvetlerinin bir karışımı haline geldi. Daha önce rejimin başı mutlak sadakat ve nüfuz sahibi iken sonraları nüfuz ve sadakat İranlılar ve Ruslar arasında dağıldı.

Böylece rejimin kollarından birini temsil eden ordu artık eskisi kadar etkili olmamaya başladı. Orduyu yeniden yapılandırma girişimleri de dış güçler tarafından olacaktır. Bununla birlikte ordu eski rolünü ve etkisini daha fazla kaybedecektir.

Ekonomik olarak: Birçok büyük üretim sektöründe üretim tamamen durdu veya durma noktasına geldi. Aynı şekilde rejim, başta petrol ve gaz olmak üzere birçok hayati kaynağı, Fırat'ın doğusu ve Suriye'nin kuzeyindeki tarım arazilerinin çoğunun kontrolünü kaybetti.

Savaş yılları kamu bütçesinin tükenmesine, döviz stoklarının zayıflamasına ve dış borçların birikmesine yol açtı

Aynı şekilde Rejimin askeri ve güvenlik operasyonları, binlerce Suriyeli uzmanın ve tecrübeli kişinin yanı sıra birçok Suriye sermayesinin yurtdışına göç etmesine neden oldu.

Suriye lirası büyük bir değer kaybederek savaş yıllarında düşmediği seviyelere kadar düştü. Mevcut göstergeler Suriye lirasının değerinin önümüzdeki süreçte düşmeye devam edeceğini göstermektedir.

Tüm bu göstergeler, rejimin devlet düzeyinde ekonomik bir çöküş yaşadığını göstermektedir.

Sosyal olarak: Suriye rejimi 50 yıl boyunca kurduğu birçok koruma ağını kaybetti. Bu da onu, kontrolünden çıkmış olan bölgelerde yeni toplumsal ve güvenlik ağlarını yeniden inşa etmeye zorladı. Rejim, yönetimleri birbirinden ayıran sınır benzeri bir şey oluşturarak bu ağları yeniden elde etti. Bu durum, rejimin ülkenin güneyi gibi bölgeleri kontrol etme yeteneğinde büyük zorluklar yaratan güvenlik bölgelerine dönüşmesi pahasına meydana geldi.

Yıllar süren çatışmalar sonucunda Suriye rejiminin yapısında ve biçiminde meydana gelen değişiklikler, uluslararası güçlerin politikalarına göre geleceği öngörmek için uygun bir zemin oluşturmaktadır.

1) Rusya

Rusya Suriye ordusunun profesyonel olması, ideolojik olmaması ve komşu ülkeleri tehdit etmemesi veya bunu istememesi için ordunun yapısında askeri reform yapmaya çalışıyor.¹⁵

Doğal olarak Suriye rejimi, askeri veya güvenlik kurumları üzerindeki kontrolünü zayıflatacak her türlü adımı atmakta isteksiz davranmaktadır. Bu durum, askeri ve güvenlik kurumlarında mezhep temelli atamalardaki benzeri görülmemiş artışı açıklamaktadır. Bu isteksizliğin gelecekte faydalı olmayacağı görünmektedir.

İsrail, Suriye'deki devleti zayıflatmak istemektedir. Bu ise Rusya'nın Suriye'deki politikalarıyla çelişmeyecek bir amaçtır. Bu yüzden

askeriyenin gelecekte sahip olacağı silahlanma, eğitim ve güç miktarını azaltacak ikili mutabakatlara ulaşılması uzak bir ihtimal değildir.

Fakat Rusya'nın Suriye rejimini düşmemesi için ısrar etmesi, gelecekte siyasi liderlik düzeyinde değişiklik yapma arzusu taşımadığı anlamına gelmemektedir. Onun için aslolan şu an ve gelecekte çıkarlarını gözeten rejim yapısının devam etmesidir.

2) İran

İran'ın Suriye rejiminin gelecekteki şekli konusundaki görüşü, Irak modeline yaklaşımından farklı değildir. İran, Suriye'den çekilmesi ya da doğrudan varlığını azaltması durumunda askeri kuruma paralel bir ordu olarak çıkarlarını garanti altına alan yerel milisler ve güçler kurmak istiyor. İran zaten Beşşar Esed'in kardeşi Mahir Esed'e bağlı Dördüncü Tümen gibi birlikleri kendine çekmeye çalışmıştı.

Bu açıdan İran belki de 2011'deki hali ile karşılaştırıldığında rejimin değişmesine en fazla katkıda bulunan devlettir. Ayrıca İran Rusya'nın rejimi eski haline getirme ve güçlendirme çabalarına doğrudan bir tehdit teşkil etmektedir. Çünkü rejimi eski gücüne kavuşturmak İran'ın mevcut nüfuzunun aleyhine olacaktır.

3) ABD, AB ve Türkiye

Aslında bu ülkeler kendi politikalarıyla uyumlu veya en azından çelişmeyen bir yönetim modeline ulaşmayı tercih etmektedir. Suriye rejimini askeri olarak düşürme seçeneğinin masadan kalkmasıyla birlikte bu ülkeler, çıkarlarını koruyacak, bölgesel güvenliği koruyan bir aktör haline gelmese de ona tehdit olmayacak şekilde rejimin davranışlarını ve yapısının bir kısmını değiştirme seçeneğine yöneldi.

Buna göre bu ülkeler, siyasi sonrası çözüm aşamasına kadar birleşik devlet sınırları içinde nispeten bağımsız kişiliğe sahip siyasi birimlerin ortaya çıktığı güvenli bölgelerin kurulmasını sağlayacak kapsamlı bir ateşkes sağlanarak istikrarın tesis edilmesine yol açan girişimleri destekleyebilir.

Ancak bu ülkeler, bu ortak arzuyu gerçekleştirme yolunda bir engelle karşı karşıya. Bu engel ise Suriye'nin geleceğinde her bir devletin varlığı ve etkisi ile ilgili birçok konu üzerindeki mutabakattır.

Özet

Genel olarak çoğu uluslararası gücün Suriye rejimini düşürme arzusu ve ciddiyeti kayboldu. Rejim de muhalefet güçlerinin zayıf performansından, müttefiklerinden aldığı cömert destek ve koruma sayesinde bu faktörden faydalandı.

Uluslararası toplum rejimi düşürmek için ciddi adımlar atma konusundaki isteksizliğini, muhalefetin zayıflığı ve bir alternatifin olmaması gibi bahanelerle örtbas etti. Bununla birlikte tarihsel veriler, büyük ülkelerin değişim istediklerinde alternatifleri beklemediğini veya muhalefetlere dayanmadığını göstermektedir. Bu da bu gerekçelerin propaganda ve medya söylemlerinden ibaret olduğunu teyit etmektedir.

Rejimin önceki yıllarda düşmemiş olsa da ve bir sonraki aşamada düşebileceğine dair işaretlerin bulunmasında yapılarında köklü değişiklikler meydana geldi. Öyle ki rejim 2011'den önceki haline hiç benzememektedir. Belki de rejim istese de eski haline dönemeyebilir. Çünkü rejim, ülkede iktidarı paylaşan yabancı ortaklar, kendisi ve ortakları üzerinde etkisi olan taraflar olduğu için artık ülkedeki tek karar verici değildir.

Ayrıca devlet de aynı devlet değildir. Bugün rejim, topraklarının sadece üçte ikisini kontrol etmekte olup petrol ve gaz da dahil olmak üzere doğal kaynakların çoğunu kontrol edememektedir. Uluslararası yolların ve sınır kapılarının çoğu kapalı veya rejimin kontrolünde değildir.

Toplum da eski rejimin geri dönmesine izin vermeyecek şekilde değişti. Çatışma yılları, rejimin korkunç imajını kırdı. Rejimin otoritesine tabi vatandaşlar, sorgulanma ve yargılanma korkusuyla güvenlik birimlerinin araçlarına bakmaktan korktukları yıllardan sonra günlük olarak yabancı milislerden birinin ordu ve güvenlikteki subaylara hakaret ettiğine şahit oldular. Ayrıca Rus askeri güvenliğinden bir asker, ordu ve güvenliğin tüm birimlerinin davranışlarını kontrol etme gücüne sahip durumda. Bu ve benzeri sahneler Hafız Esed tarafından kurulan korku rejiminin çöktüğünü göstermektedir.

Rejimin kontrolünün tamamen dışında yaşayan milyonlarca Suriyelinin varlığı, çağdaş Suriye devleti tarihinde benzeri görülmemiş bir ölçekte rejime muhalefet düzeyini her şekilde yükseltmeye katkıda bulundu.

Tüm bu veriler, 2011'den sonra muhalefet arasında hüküm süren "rejimin bütün bileşenleri ve temelleri ile düşürme" fikrinin gerçekçi bir fikir olmadığını veya belki de iç ve dış nedenlerin gerçeğe dönüşmesine izin

vermediğini göstermektedir. Ancak rejimin bütün temelleri ve bileşenleriyle devam etme fikri de artık gerçekçi değil. Aynı şekilde şimdiye kadar rejimde meydana gelen değişiklikler, öznel ve nesnel veriler tarafından dayatılacak olan daha derin değişikliklerin başlangıcı olabilir.

Dipnotlar

- ¹ “Barak: Esed’in düşmesi BENİM için bir “nimet” olur, Jerusalem Post, 11-12-2011: <http://bit.ly/1BrN2AZ>.
- ² el-Muallim’den Juppe’ye: [Rejim günlerinin sayılı olup olmadığını yaşayan görür](#).DW, 28-11-2011:
- ³ “Esad Rejiminin Suriye Devletini elinde tutması” Carnegie Ortadoğu Merkezi, 7-8-2015: <https://cutt.us/75HQ1>
- ⁴ “Suriye’de Uzlaşma Sistemi: [Toplumsal bir barış mı, yoksa savaş stratejisi mi?](#)” Cüsur Araştırma Merkezi, 5-10-2018: <https://cutt.us/RvMYq>
- ⁵ Ubeyde Faris, “Belge ablukası, Suriye rejimi muhaliflerini nasıl abluka altına alıyor?” Rasîf, 1/6/2017: <https://cutt.us/tIISJ>
- ⁶ Suriye’de savaş ekonomisi, Cüsur Araştırma Merkezi, 16-11-2018: <https://cutt.us/UUG8G>
- ⁷ Süheyl Belhac: “Suriye Baas’ı artık iktidar partisi değil” Carnegie Ortadoğu Merkezi, 5/12/2012, <https://cutt.us/DjH48>
- ⁸ BM’de engellenen ABD’de, Esed’i Düşürme Planını Rafine Ediyor, New York Times, 21-7-2012: <https://cutt.us/vdbst>
- ⁹ Nikolaos van Dam, Suriye iç savaşı hakkında en iyi kitaplar, 5 kitap,
- ¹⁰ ABD’nin Suriye temsilcisi: “Hedefimiz rejimin düşürülmesi değil, davranışını değiştirmek.” Russia Today, 23-11-2018, <https://cutt.us/sCQ3M>
- ¹¹ “Avrupa’nın Suriye Krizine Karşı Tutumu, Etki ve Etkisizlik,” el-Cezira Araştırma Merkezi, <https://cutt.us/AWtoU>
- ¹² Lavrov: “Şam’ın düşmesine haftalar kalmıştı.” Russia Today, 17/1/2017: <https://cutt.us/PhaOw>
- ¹³ Morial Merak Weissbahn ve Cel Vakim, Türkiye’nin 2002 sonrası Büyük Güçler ve Arap Ülkelerine Yönelik Dış Politikası. Matbû’ât Yayıncılık ve Dağıtım Şirketi, s. 185.
- ¹⁴ Anton Lavrov, Suriye Silahlı Kuvvetlerinin Etkinliği: Rus Yardımlarının Analizi, Carnegie Ortadoğu Merkezi, 26.03.2020: <https://cutt.us/FFCWg>
- ¹⁵ Anton Lavrov, Suriye Silahlı Kuvvetlerinin Etkinliği: Rus Yardımlarının Analizi, Carnegie Ortadoğu Merkezi, 26.03.2020: <https://cutt.us/FFCWg>